

OPODSTATNENOSŤ HUMANIZMU V ČASE FRAGMENTU

ANTONIO BARNÉS

BARNÉS, Antonio: *The Relevance of Humanism in the Time of Fragmentation*, 2024, Vol. 6, Issue 2, pp. 63 – 69. DOI: 10.17846/CEV.2024.06.2.63-69.

ABSTRACT: In our digital age, technology is developing at the expense of wisdom and love, the most human of our yearnings. It is urgent to revive a humanist vision. A renewed humanism that permeates the school at all levels would be the necessary counterweight to the mathematized scientific discourses and media discourses. It implies returning the book to the central position in education and combating the fragmentation of academic discourses. Literary studies should not focus exclusively on aesthetic reflection.

KEYWORDS: Humanism. Digital age. Education.

V novoveku sa zrodili tri intelektuálne hnutia: humanizmus, racionalizmus a osvietenstvo. Každé z nich rozvinulo určitý typ diskurzu: literárny, vedecký a esejisticko-žurnalistický.¹ Humanizmus prispel k zrelosti európskej literatúry, kultivoval umeleckú latinčinu a z tohto estetického úsilia a inšpiratívnych vzorov súčasne ťažili aj literatúry v ľudových jazykoch. Na druhej strane, moderná filozofia sa plnou váhou odovzdávala matematike aj experimentovaniu. Ak sa humanizmus šíril prostredníctvom dialógov, noví filozofi pestovali traktát. Dialogické pravdy mutovali na individualistické systémy. Osvietenstvo, popularizujúce a encyklopedické, v zásadnej miere zviditeľnilo esej, paškvil, noviny. Začína sa primát okamžitej, reduktujúcej a fragmentárnej informácie. Scholastiku som nespomenul, lebo sa zrodila v stredoveku, ale jej vývin pokračoval aj v novoveku. Všetky tri hnutia vďačia za svoj vplyv tlačí. Gutenbergov stroj sprostredkoval humanistické dialógy, filozofické traktáty, pamflety i noviny.

Hoci je renesančný humanizmus vo všeobecnosti rešpektovaný, súčasná doba sa nenarodila v jeho znamení, ale skôr v znamení Francúzskej revolúcie, romantizmu, nemeckého idealizmu, scientizmu a pozitivizmu 19. storočia. Hegel nám ponúka základný kľúč na pochopenie našej doby: „Čítanie novín je rannou modlitbou moderného človeka“ (1970, 547). Preňho to bola inšpiratívna myšlienka, no podľa môjho názoru v nej tkvie pôvod davového človeka, ako ho vykreslil filozof José Ortega y Gasset v diele *Vzbura davov (La rebelión de las masas)*. Knihu nahradili noviny a forma mentis občana zostala poznačená fragmentárnosťou, redukcionizmom a okamžitosťou.

Tento kultúrny vývin nie je vzdialený náboženskému vývinu. Kľúčovou udalosťou 16. storočia, ktorá sa odohrala v samom srdci dialektiky humanizmu a scholastiky, bolo protestantstvo. Narušilo harmóniu medzi vierou a rozumom, medzi „veriť, aby sme rozumeli“ a „rozumieť, aby sme uverili“. Odvtedy boli obe cesty nútené rozvíjať sa paralelne, viera pritom zostala na okraji záujmu. Luther inicioval určité obmedzenia tým, že hlásal svoje áno Kristovi a svoje nie cirkvi. Osvietenstvo sa priklonilo k Bohu architektovi a odmietlo Krista. Myslitelia 19. storočia vyhнали Boha zo svojich systémov na väčšiu slávu abstraktnej ľudskosti. Podobné *teocídium*, zabitie Boha, podnietilo vznik náhradných náboženstiev, nových bohov: boha národa, boha Štátu a boha trhu; božstiev, ktorým, ako sa to zvykne diať v polyteizmoch, netrvalo dlho, aby sa dostali do konfliktu. Absolútne štáty, opojené nacionalizmom, podrobili národy totalitným režimom a zrazili sa vo svetových vojnách, ktoré, živé šialenými vedami, vyústili do nenormálnych genocíd, fakticky otestovaných už v období Francúzskej revolúcie.

¹ Text štúdie bol z originálu preložený Magdou Kučerkovou.

Filozofický diskurz, ktorý sa sklonil pred matematikou a experimentálnymi vedami, toto *teocídium* podporil progresívnym odsúvaním bytia a svojou následnou nedôverou v rozum, čo vyústilo do študijných programov filozofie, v ktorých Boh absentuje. Druhý veľký súčasný diskurz je mediálny: fragmentárny, redukujúci a okamžitý, vyznačuje sa prezentizmom, ktorý nie je veľmi priateľský k transcendentným vzletom. Filozofia *more geometrico* znevážila humanistov a tých, čo podobne ako oni používajú poetický jazyk aj vo filozofickej špekulácii. Tento postoj prispel k otvoreniu priepasti medzi špekulatívnym rozumom a poetikou, poetiku pritom ponechal vo sfére emócií a pre seba si vyhradil priestor rozumu. Rozdelenie viery a rozumu, rozdelenie rozumu a citu, ktoré sa romantizmus snažil, neúspešne, prekonať. Prevládalo myslenie uberajúce sa imanentnou, fenomenálnou cestou a Boh ostal uzavretý v teologických – často fideistických alebo dekonštruktivistických – diskurzoch, podlomený ako most medzi vierou a rozumom.

LITERÁRNY DISKURZ – PRIESTOR SLOBODY

Literatúra sa vo všetkých svojich žánroch nikdy neprestala vyvíjať, poháňali ju pritom plodné hnutia, či už renesancia alebo barok, neoklasicizmus alebo romantizmus, realizmus, symbolizmus, avantgardy atď. Niekedy síce slúžila dominantnému pozitivizmu, ako v prípade Zolu, ale nikdy nepodľahla dusivému determinizmu. Gustavo Adolfo Bécquer (1885, 141) napísal:

*„Kým veda ešte neodhalí
pramene života
a v mori či na nebi bude priepasť,
čo odoláva výpočtom;*

*kým ľudstvo, čo stále napreduje,
nevie, kam kráča,
kým existuje pre človeka tajomstvo,
poézia bude!“²*

Poetické bytie, ako napísal Antonio Machado (1955, 76), nemôže neprekročiť oblasť rozumu ani prestať prenikať do tajomstva:

*„Duša básnika
sa orientuje na tajomstvo.
Len básnik môže
hľadiť na to, čo je ďaleko
vnútri duše, zahalený do hmlistého
a magického slnka.“³*

Ani filozofia sľaby strážkyňa noriem či pravdy, ktorá zakazuje vystúpiť ponad fenomén, ani mediálny jazyk v zajatí okamžitosti, a preto skôr vlastný platónskej jaskyni, nemôžu zabrániť tomu, aby poetické bytie vlastné literatúre udržalo človeka v jeho prirodzenom prostredí tajomstva

² „Mientras la ciencia a descubrir no alcance / las fuentes de la vida, / y en el mar o en el cielo haya un abismo / que al cálculo resista; // mientras la humanidad siempre avanzando / no sepa a dó camina; / mientras haya un misterio para el hombre, / ¡habrá poesía!“

³ „El alma del poeta / se orienta hacia el misterio. / Sólo el poeta puede / mirar lo que está lejos / dentro del alma, en turbio / y mago son envuelto.“

a transcendencie. Literatúra nemôže vyhnáť Boha. Slovo, ako vravel Miguel de Unamuno (Ortega y Gasset 1958, 117), je dychom duše a literatúra je dom, umenie slova, umelecký dych duše. Boha možno umlčať vo verejnom priestore, ale nie v duši, nie v literatúre – aspoň nie v celej literatúre –, v priestore slobody. Tam, kde je sloboda, hniezdi Boh.

Boh sa narodil v Osvienčime, v srdci Etty Hillesumovej. Ježiš sa narodil v ZSSR z pera agnostického žida Josifa Brodského. Koncentračný tábor alebo totalitný a ateistický režim nezabránia Bohu, aby ukázal svoju tvár. Akými spôsobmi sa Boh vynára zo súčasnej literatúry? Nekonečnými. Kristus inšpiroval Dostojevského postavy ako Sonja, Aljoša či knieža Myškin. Ježiš je v Brodského básňach o Vianociach aj v Sartrovej vianočnej dráme. Hľadanie zmyslu, predsiene Boha, sa objavuje všade. Uvedme Tolstého *Smrť Ivana Iljiča* alebo vyjadrenie absurdnosti u Kafku, Becketta, Camusa alebo Ionesca. Boh sa môže narodiť v exile (Manuel García Morente), v mysli ateistu Frossarda alebo v duši non-konformistu Papiniho. Vzniká tak literatúra konverzie, ktorej precedensom sú *Vyznania* svätého Augustína. Bohu môže adresovať svoj výkrik veriaca španielska poetka María Elvira Lacaciová alebo agnostik, španielsky básnik Dámaso Alonso.

Spisovateľ nie je len rozprávačom príbehov: je rozprávačom poetických príbehov, v ktorých je naratív transcendovaný symbolom. Preto je veľký spisovateľ mudrc – jeho básne, poviedky, drámy vyjadrujú múdrosť, ktorá nie je o nič menšia ako múdrosť ostrieľaného filozofa. Univerzita nemalou mierou prispela k rozvoju vied, ale tým, že zároveň neustále usporadúva, systematizuje, klasifikuje... nezriedka stráca vitalitu a ľudskosť. Humanisticky ladená esej alebo dialóg často odrážajú ľudskú dušu živšie ako suchý akademický článok, ktorý sa navyše zvykne infikovať mediálnou fragmentáciou a zahaliť technicizmami, žargónom zasvätených, ktorý si autor oblečie, aby ukázal dôvtip, čo v skutočnosti nemá. Ilustrujme si to na ukážke – na texte Ionesca, majstra absurdného divadla: „Moje hry nikdy nechceli vyjadriť nič iné. Jednoducho iba to, že človek nie je len spoločenským živočíchom uväzneným vo svojej dobe, ale že je tiež a predovšetkým, vo všetkých dobách, historicky odlišný vo svojich akcidentoch, totožný vo svojej podstate. Ak teda vedíme dialóg so Shakespearom, Molièrom, Sofoklom, ak im rozumieme, je to preto, že sú hlboko vo svojej podstate ako my. Domnievam sa, že univerzálny človek nie je ten, ktorý sa vyznačuje všeobecnou abstraktnou ľudskosťou, ale tou pravdivou, konkrétnou; a človek ‚vo všeobecnosti‘ je pravdivejší ako človek obmedzený na svoju epochu, zmrzačený. A viackrát som povedal, že práve v našej substanciálnej samote sa znovu stretávame a že čím som osamelejší, tým viac tvorím spoločenstvo s inými, kým v spoločenskej organizácii, ktorá je organizáciou funkcií, sa človek redukuje len na odcudzujúcu funkciu“ (Ionesco 1966, 124).⁴

Fridrich Schlegel (1843, 63 – 64) varuje pred nebezpečenstvom prázdnej erudície: „Zaoberať sa pojmami a slovami vyprázdnenými od zmyslu, ako sa to deje vždy, keď sa stratí pravda, to je skutočne dedičná choroba ľudského ducha; či už takéto zaujatie, prejavujúce sa ako márne umenie alebo neužitočná veda, vyvíja nebezpečnejší vplyv na život, alebo zotrúva skoncentrované v úzkom kruhu školy: v oboch prípadoch ho vždy sprevádza duch sekty, ktorý sa stavia proti pravde.“⁵

⁴ „Mes pièces n'ont jamais voulu dire autre chose. Mais simplement que l'homme n'est pas seulement un animal social prisonnier de son temps, mais qu'il est aussi, et surtout, dans tous les temps, différent historiquement dans ses accidents, identique dans son essence. Ainsi si nous dialoguons avec Shakespeare, avec Molière, avec Sophocle, si nous les comprenons, c'est parce qu'ils sont, profondément, en leur essence, comme nous. Je trouve que l'homme universel n'est pas celui d'une humanité générale abstraite mais vraie, concrète; et l'homme ‚en général‘ est plus vrai que l'homme limité à son époque, mutilé. Et j'ai dit, plusieurs fois, que c'est dans notre solitude fondamentale que nous nous retrouvons et que plus je suis seul, plus je suis en communion avec les autres, alors que dans l'organisation sociale, qui est organisation des fonctions, l'homme ne se réduit qu'à sa fonction aliénante.“

⁵ „Ocuparse en nociones y en palabras vacías de sentido, lo que siempre sucede cuando se ha perdido la verdad, tal es verdaderamente la enfermedad hereditaria del espíritu humano; sea que, manifestándose

Starí náhradní bohovia – Národ, Štát, Chamtivosť – sú živí aj v 21. storočí. Boh Štát, vládca ostatných božstiev často prostredníctvom byrokratickej extázy, je mesianistický a utvára svoje náboženstvo fragmentmi ľudskosti, ktoré unáša prúd... Sexuálny pud, raj materializmu, obnovil kultu Aštarty a Priapa. Spoločenský labyrint sa stal sexuálnym labyrintom. Kult bohyně Gaie, Zeme, vyvažuje erotický narcizmus.

Literatúra pokračuje svojím smerom. Žije mimo mediálnych, politických a akademických väznic, v ktorých je Boh umlčovaný. Autori môžu cestovať do stredoveku a dýchať čerstvý vzduch. Robí to Tolkien, C. S. Lewis, Juan Perucho alebo Álvaro Cunqueiro. Literatúra je komunikácia a, napriek fyzickej vzdialenosti, nastrojuje dôverný dialóg medzi autorom a čitateľom. Newman tematizuje svoju konverziu v románe. Edith Steinová opisuje svoju duchovnú cestu v autobiografii. Chesterton univerzalizuje svoje apológie. Noví bohovia sa snažia vnútiť svoju ortodoxiu, ale sú aj predmetom literárneho výsmechu: *Prekrásny nový svet*, *Zvieracia farma*, 1984... Veda je prezentovaná ako víťazný antagonista viery, ale literatúra ju dokáže zobrazit' v spodnej bielizni ako v *Podivnom prípade doktora Jekylla a pána Hyda*.

MEDIÁLNA JASKYŇA

Hľadanie Autora je nezvratné, hoci mediálna jaskyňa, v ktorej žijeme, sa snaží vzbudiť dojem, že len to, čo je okamžité a fragmentárne – *správa* –, je predmetom nášho záujmu. Média vytvárajú túto ilúziu a všadeprítomné sociálne siete ju umocňujú. Literatúra sa však nachádza mimo tejto jaskyne alebo ju aspoň dovoľuje opustiť. Literárna fikcia, paradoxne, umožňuje aspirovať na hutné pravdy, usilovať sa o hľadanie zmyslu. To jediné môže uspokojiť *homo sapiensa*, ktorý sa bráni redukcii na *homo habilis*, no televízne noviny ani Twitter o tom nepovedia.

Súčasná kultúra je poznačená fragmentárnosťou, okamžitosťou a redukcionizmom, pretože, ako sme už povedali, podľa Hegla je čítanie novín rannou modlitbou moderného človeka. To je humus ortegovského davového človeka; humus akcentovaný internetom, ktorý zintenzívňuje uniformitu a simplifikáciu. Takto sa noviny, keď nadobudnú digitalizovanú podobu, infantilizujú, menia sa na svetelné a farebné predstavenia, v ktorých text – a s ním aj úvaha – ustupuje do úzadia. Liliana Villanueva (2015, 43 – 44) píše: „Simone Weil hovorila, že naučiť sa pozorovať je základom všetkých umení okrem hudby. Ide o ‚dispozíciu subjektu, do ktorej sa zapája tak, že zo seba dáva všetko. Pozornosť, sa kvalifikuje svojou stálosťou, tá je v protiklade k rozptýleniu, ktoré je vlastné zvedavosti. Tiež hovorila, že ‚poznanie sa nenadobúda hromadením rozptýleného, ale sústavným prehlbovaním toho istého. A že v oblasti inteligencie pokora nie je nič iné ako pozornosť.“

Literatúra umožňuje prekročiť bariéru zdania. Škola, na všetkých úrovniach, by mala byť protiváhou, no často funguje ako prenosový pás mediálnych módnych trendov, vzdáva sa svojej kritickej funkcie, aby sa podriadila dominantnému spôsobu myslenia a živila ho.

Literatúra, poézia, v skutočnosti Boha nezachraňuje. To Boh zachraňuje poéziu. Lebo Boh je poézia. Lebo Boh je Krása. Lebo Krása, Dobro a Pravda sú stranami tej istej mince. *Biblia* nie je morálny kódex. Iste, obsahuje zákonodarné knihy; ale *Biblia* je plná poetického jazyka: platí to pre prorocké aj múdroslovné knihy, pre knihy svojou podstatou poetické, dokonca aj pre historické knihy.

Hlavným posolstvom *Biblie* je, že to, čo je obyčajné, sa zbožšťuje, ak je preniknuté Božou poéziou. Príbeh o stvorení je poetickým príbehom. Poetický neznamená falošný, ale tvorivý, umelecký, metaforický. Metafora nie je lož, ale zhustená pravda. Poetický je príbeh o stvorení

como un vano arte o una ciencia inútil, esta preocupación ejerza una influencia mas peligrosa sobre la vida, sea que permanezca reconcentrada en el estrecho círculo de la escuela: en ambos casos, un espíritu de secta opuesto a la verdad la acompaña siempre.“

a poetický je aj prológ k *Evanjeliu svätého Jána*. Poetické je zvestovanie a poetický je Máriin chválospev *Magnifikat*. Poetické je *Zjavenie apoštola Jána, Apokalypsa*. *Biblia* sa začína a končí poéziou. Metafora je povzdych pred krásou. *Biblia* je metafora, výkrik pred Božou krásou. Podľa Dany Gioiovej „[p]osvätná poézia je tak vtkaná do tkaniva *Písma* a kultu, že sa stáva neviditeľnou [...] Vtelenie si vyžaduje ódu, nie e-mail“ (Gioia 2022).

Súčasná veda sa honosia objektivnosťou, hoci sú subjektívne. Komunikačné médiá banalizujú slovo. Preto, ako napísal Borges (1975, 10): „Poslaním básnika je prinavrátiť slovu, hoci len čiastočne, jeho prvotnú a teraz skrytú cnosť.“ Autentická literatúra má tú výhodu, že neskrýva „ja“ a že si ctí slová. V tomto kontexte, keď „ja“ hovorí alebo píše, vystreľuje sa smerom k druhému, k Inému, a často nachádza Boha, alebo zisťuje, že Boha hľadá. To sa potvrdilo na každej z ôsmich konferencií *Autori hľadajú autora*, ktoré som od roku 2017 v Madride koordinoval. „Americká spisovateľka Jane Smileyová, ktorú cituje Lodge, navrhuje zaujímavú definíciu: „román je predovšetkým intenzívna skúsenosť predĺženej intimity s iným vedomím. Sluch musí byť pozorný voči tomu vedomiu, s ktorým som sa rozhodol vstúpiť do trvalej intimity a ktoré je, samozrejme, odlišné od môjho; to je jeden zo zázrakov literatúry, možnosť vstúpiť do iných svetov, čo je v skutočnosti neobmedzené dobrodružstvo. Lodge poznamenáva, že román, viac než akékoľvek iné umelecké stvárnenie, sa zameriava na vedomie, na reprezentáciu myšlienok a emócií, ktoré mnohí z nás po väčšinu času uchováame v našom vnútri“ (Torres 2016).

KULT NOVÉHO

Moderná filozofia a osvietenstvo sa zbiehajú v kulte pokroku, ktorý je nezlučiteľný s humanizmom. Ten jasne rozlišuje medzi kultúrnym pokrokom a vedeckým i technologickým pokrokom a chápe, že ak sa v centre tohto pokroku nenachádzajú vedy o človeku, ľahko sa stáva krokom späť. Kult pokroku sa zakladá na kulte nového (kainolatRIA). Nové sa hľadá pre nové a staré sa zavrhuje pre staré. Nové nahrádza dobré. Budúcnosť nahrádza raj. Prítomnosť sa žije ako nepretržitá cesta k novému.

Prvý *kainolatrický* moment bol u Descarta: metodická pochybnosť, začať od nuly. Zaučať od nuly je nemožné. Človek nie je nezávislá bytosť ani striktna autonómna. Je závislý od svojich rodičov. Sám sebe nedal bytie ani život. Celé roky potrebuje vonkajšiu starostlivosť, aby prežil. Má genetické dedičstvo, telo, ducha, schopnosti. Učí sa jazyk, ktorý mu je daný. Rodí sa do spoločnosti, kultúry, tradícií. Zaučať od nuly je prelud, voluntaristické cvičenie. Novosť, ktorá vznikne z tohto nelogického zlomu, bude novosť ab origine poznačená svojvôľou, akokoľvek sa zaodeje do vedeckého jazyka.

Druhým *kainolatrickým* momentom boli Francúzska revolúcia, romantizmus, pohrdanie mimézis, kult originality. Descartov teoretický predpoklad je teraz politickou akciou, ktorá sa vo svojom vývoji stáva genocídou, masakrou, strelbou z dela na dav, gilotínou. Vskutku, v istom zmysle je to začať od nuly alebo, možno, zničiť od nuly. Gadamer (1996, 107) píše: „Moderný svet, v ktorom sa ctí originál, príliš ľahko zabúda, že jediná hodnotná originalita je tá, ktorá presahuje tradíciu.“

Ďalším *kainolatrickým* momentom boli avantgardy na začiatku 20. storočia a bolševická revolúcia. Avantgardy zažili v umení ono nenásytné hľadanie novosti, ktoré sa stalo paradigmou súčasného umenia, myslenia a dokonca aj politiky.

Iným takýmto momentom je éra hippies, antikoncepčného priemyslu, postmoderny, rodovej ideológie. Novosť exploduje všetkými smermi, no predovšetkým útočí na hmatateľné: na telo. Je to vzburá narcistického idealizmu proti telesnosti. Novosť zabiť svojich rodičov namiesto prejavu úcty voči nim, novosť zmeniť pohlavie, neustála novosť sexuálnej a identitárnej fluidity.

Dospievanie je *kainolatrická* etapa. Je správne a potrebné, aby ňou bolo. Pravdepodobne hlavnou novosťou, ktorú dospievajúci objavuje, je on sám. Problémom nie je dospievanie, ale to, že sa predlžuje donekonečna. Adolescenti v telách dospelých menia politické strany na letné gangy. Adolescentní politici žijú ponorení do neustálych zmien, do cirkusových hier, aby na seba upútali pozornosť.

„Morálka kvantity je na počiatku tohto šialenstva rýchlych pôžitkov, v rytme nočnej mory, ktorá prenasleduje časť mládeže,“ píše Charles Moeller. Keď sa mladíckosť predlžuje donekonečna, keď sa uctieva kult mladosti, ono šialenstvo rýchlych pôžitkov sa mení na modus vivendi. Uteká sa od záväzku s cieľom partnera použiť a odhodiť. Aj za rodovou ideológiou je zámer zakúsiť rozličné (domnelé) pôžitky.

Internet a sociálne siete sú rajom pre kult nového. Možno tam nájsť neustále novoty. Ľudská myseľ, ktorá sa zmenila na kolotoč, si s radosťou užíva nepretržité novoty. Čo je Instagram, Facebook, Twitter, ak nie masívni poskytovatelia novôt? Nehľadáme to dobré, najlepšie, optimálne, vynikajúce. Hľadáme to nové. Aby sme rozoznali dobré od zlého, najlepšie od dobrého, vynikajúce od najlepšieho..., treba myslieť a myslieť je drsné. Ľahšie je cítiť, vidieť, počuť, dotýkať sa. Vnútorne a vonkajšie zmysly túžia po vzrušení z novosti. Iba intellectus a ratio môžu zadržať zmyslový vír. Ratio, náracia, je ešte dočasné. Intellectus, činiteľ konceptu, presahuje čas. Kult nového však prekračovanie času nenávidí: žije v ňom, teší sa z neho. Čas je jeho večnosť.

Talizmanom dnešných pedagógov je slovo „inovácia“. Cieľom nie je učiť sa ani učiť, ale inovovať. „Fascinácia zmyslovým je jednou z charakteristík súčasného ducha,“ píše Moeller (1955, 51), „[j]ej protikladom je absencia vnútorného života“. Vskutku, túžba po novostiach je nezlučiteľná s vnútorným životom. *Homo habilis* (posilnený zákonmi o vzdelávaní) je uprednostňovaný pred *homo sapiens*. Svätá Terézia od Ježiša vystrelila k mystickej múdrosti, keď objavila, čo znamená pohrúženie. Pohrúženie je protikladom kainolatry, človeka uneseného mobilom, na ktorého sme sa premenili.

SUMMARY

A new humanism or a renewed humanism that permeates schools at all levels would be the necessary counterbalance to mathematised scientific discourses and media discourses. It means putting the book back at the centre of education and combating the fragmentation of academic discourses. The purpose of school is to teach reading and writing. Reading implies respecting tradition, possessing the context of cultural history. Writing implies thinking, reasoning, developing a *homo sapiens* discourse, which goes beyond *homo habilis* questionnaires. Teachers must stop being hunter-gatherers of merit and become scholars. Knowledge moves in the realm of the qualitative, not the quantitative. Industrial car manufacturing should not be the educational model. Not every school should be a vocational school. There are basic sciences, applied sciences and vocational education. Turning everything into vocational training only feeds civil servants and consumers, subjects of an increasingly suffocating state.

Literary studies must not focus exclusively on aesthetic reflection. Literature, that space of freedom, must hybridise the school, the university, so that *homo habilis*, -*homo technologicus*-receives the necessary encouragement to continue being *sapiens*. Subjects on 'great books' could be transversal to all degrees. Works such as the *Odyssey*, the *Phaedo*, the *Aeneid*, the *Divine Comedy*, *Hamlet*, *Don Quixote*, *Faust*, *Crime and Punishment*, etc. allow students to enjoy and learn what man is. The information society cannot be eliminated, but we can work to ensure that the media occupy a peripheral and not a central space. The centre of education must be the book, the great book, in a diachronic perspective, so that enlightenment, contemporary Adanism, is subjected to a continuous process of revision.

Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-23-0586.

LITERATÚRA

- Bécquer, Gustavo Adolfo. 1885. *Obras*. 4. vyd. Zv. III. Madrid: Librería de Fernando Fe.
- Borges, Jorge Luis. 1975. *La rosa profunda*. Buenos Aires: Emecé.
- Gadamer, Hans-Georg. 1996. *Mis años de aprendizaje*. Barcelona: Herder.
- Gioia, Dana. 2022. Christianity and Poetry. In: *First Things*, <https://www.firstthings.com/article/2022/08/christianity-and-poetry> [23. 11. 2024].
- Hegel, Jorge Guillermo Federico. 1970. *Jaener Schirften 1801 – 1807*, zv. 1. Frankfurt: Suhrkamp.
- Ionesco, Eugène. 1966. *Notes et contre-notes*. Paris: Gallimard.
- Machado, Antonio. 1955. *Poesías completas*. 7. vyd. Madrid: Espasa-Calpe.
- Moeller, Charles. 1955. *Literatura del siglo XX y cristianismo*. I. Madrid: Gredos.
- Ortega y Gasset, Eduardo. 1958. *Monodiálogos de Don Miguel de Unamuno*. New York: Ibérica.
- Ortega y Gasset, José. 2013. *La rebelión de las masas*. Madrid: Tecnos.
- Schlegel, Federico. 1843. *Historia de la literatura antigua y moderna*. Zv. II. Barcelona: Librería de J. Oliveres y Gavarró.
- Torres, Ana Teresa. 2016. *El oficio por dentro*. Alfadigital.es [23. 11. 2024].
- Villanueva, Liliana. 2015. *Las clases de Hebe Uhart*. Buenos Aires: Blatt & Ríos.

KONTAKT

Antonio Barnés, PhD.
Departamento de Literaturas Hispánicas y Bibliografía
Facultad de Filología de la Universidad Complutense de Madrid
Plaza Menéndez Pelayo s/n
28040 Madrid
España
anbarnes@ucm.es